

УДК 330.14:336.02:338.43

Лемішко О. О.

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, Україна;
e-mail: elena.lemishko@gmail.com*

ВІДТВОРЕННЯ КАПІТАЛУ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ ЯК ОБ'ЄКТ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Розглянуто особливості відтворення капіталу в аграрному секторі економіки як об'єкта державної фінансової політики. Означено дефініцію відтворення капіталу в аграрному секторі як періодично відновлюваного функціонування продуктивного капіталу взаємопов'язаних підприємств різних галузей сільського господарства і функціонально пов'язаних з ними обслуговуючих формувань, що задовольняють потребу в продуктах харчування і сировині для переробної промисловості; інвестування продуктивного капіталу забезпечує циклічне проходження процесу виробництва сільськогосподарської продукції і приріст вартості у формі доходу. Акцентовано, що недостатньо дослідженими залишаються сутність та особливості відтворення капіталу в аграрному секторі економіки з огляду на визначення можливостей і доцільності цілеспрямованого управління цим процесом засобами фінансової політики. Пропонується розуміння особливостей відтворення капіталу в аграрному секторі економіки базувати на методологічних засадах дослідження закономірностей та особливостей кругообігу виробничого, товарного і грошового капіталів. Доведено, що цикл відтворення капіталу в аграрному секторі економіки має міжгалузевий комбінований характер і може бути структурований на три автономні цикли, пов'язані між собою міжгалузевими зв'язками — у сільському виробництві, переробці сільськогосподарської продукції та заготівельно-торгівельній діяльності. Причино-наслідкові зв'язки між комплексом специфічних рис аграрного сектору економіки та особливостями відтворення його капіталу подано у формі каузальної моделі формування особливостей відтворення капіталу аграрного сектору економіки. На основі комплексу особливостей відтворювального циклу капіталу в аграрному секторі економіки визначено вимоги до формування відповідної державної фінансової політики.

Ключові слова: капітал, відтворення, аграрний сектор, каузальна модель, державна фінансова політика

Формул: 0; рис.: 1, табл.: 2; бібл.: 14.

Lemishko O.

*Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine;
e-mail: elena.lemishko@gmail.com*

CAPITAL REPRODUCTION IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY AS AN OBJECT OF FINANCIAL POLICY

Abstract. The article discusses the features of capital reproduction in the agricultural sector of the economy as an object of state financial policy. The definition of capital reproduction in the agricultural sector as the periodically renewed functioning of the productive capital of interconnected enterprises of various agricultural sectors and functionally related service units is noted; they satisfy the need for food and raw materials for the processing industry; investing productive capital provides a cyclical passage through the agricultural production process and an increase in value in the form of income. It is emphasized that the essence and features of capital reproduction in the agricultural sector of the economy remain insufficiently studied, taking into account the determination of the possibilities and the feasibility of purpose fully managing this

process by means of financial policy. An understanding of the features of capital reproduction in the agricultural sector of the economy is proposed to be based on the methodological principles of studying the patterns and characteristics of the circulation of production, commodity and money capital. It is proved that the cycle of capital reproduction in the agricultural sector of the economy has an intersectoral combined nature and can be structured into three autonomous cycles interconnected by intersectoral relations — in rural production, in the processing of agricultural products and in the procurement and trading activities. Causal relations between the complex of specific features of the agricultural sector of the economy and the characteristics of the reproduction of its capital are presented in the form of a causal model for the formation of the characteristics of the reproduction of capital of the agricultural sector of the economy. Based on a set of features of the reproductive cycle of capital in the agricultural sector of the economy, the requirements to the formation of the corresponding state financial policy are determined.

Keywords: capital, capital reproduction, capital reproduction cycle, agricultural sector, state financial policy.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 2; bibl.: 14.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є особливою сферою капіталоутворення у фінансовій системі будь-якої держави, що відбивається на організації фінансових відносин та управлінні фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання, які функціонують у цій сфері, а також вимогах і підходах до розроблення та реалізації системи регуляторних дій з боку держави, формуванні і застосуванні відповідного механізму реалізації фінансової політики. При цьому капітал в аграрному секторі економіки має певну специфіку як об'єкт фінансової політики, що пов'язана, насамперед, із галузевими особливостями його кругообігу і відтворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади функціонування капіталу та організації фінансово-економічних відносин у сфері аграрного виробництва досліджують такі вчені, як В. Аранчій [1], І. Архипенко [2], Н. Давиденко [3], А. Івасенко [4], Т. Камінська [5], А. Лантух [1], Ю. Меликов [6], П. Саблук [7], Г. О. Скрипник [8], І. Сурай [9], В. Маєвський [10] та ін.

Вони відзначають виняткове значення капіталовідтворення в аграрному секторі будь-якої економіки для забезпечення ефективного функціонування її фінансової системи. Це обґрунтовується тим, що цей сектор формує її продовольчу, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей та створює соціально-економічні умови для розвитку, насамперед, сільських територій, що здійснює безпосередній вплив як на формування доданої вартості в економіці, так і на її розподіл й споживання, визначає загальні передумови фінансової стабільності й безпеки.

Про важливу роль аграрного сектору для ефективного функціонування економіки України свідчить те, що, за оцінками вітчизняних науковців, сфера діяльності сільського господарства охоплює три четверті території України, на якій проживає третина населення і формується майже 60 % фонду споживання, створюється 17 % валового внутрішнього продукту [1]. При цьому одиниця валової продукції, створеної аграрними товаровиробниками, забезпечує умови для виробництва більше ніж 10 одиниць в інших галузях економіки країни [7]. Ураховуючи наявні міжгосподарські зв'язки, дефіцит оборотного капіталу в аграрному секторі економіки негативно впливає на фінансово-виробничі процеси як внутрішньогалузеві, так і в інших галузях економіки, зокрема, призводить до руйнації земельного капіталу, скорочення продуктивності рослинництва і тваринництва, втрати економічного потенціалу сільських територій.

Проте недостатньо дослідженими залишаються суть та особливості відтворення капіталу в аграрному секторі економіки з огляду на визначення можливостей і доцільності цілеспрямованого управління цим процесом засобами фінансової політики.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей відтворення капіталу в аграрному секторі економіки як об'єкта державної фінансової політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під відтворенням капіталу аграрного сектору економіки ми розуміємо періодично відновлюване функціонування продуктивного капіталу взаємопов'язаних підприємств різних галузей сільського господарства і функціонально пов'язаних з ними обслуговуючих формувань, які задовольняють потребу в продуктах харчування і сировині для переробної промисловості; інвестування продуктивного капіталу забезпечує циклічне проходження процесу виробництва сільськогосподарської продукції і приріст вартості у формі доходу. Як і в будь-якій іншій сфері реального виробництва, в аграрному секторі економіки процес відтворення капіталу відбувається через циклічне взаємне перетворення інвестованого грошового капіталу у продуктивний капітал (виробничі ресурси, готову продукцію), і навпаки, а його ефективність оцінюється обсягами виробленої продукції, отриманого доходу та віддачею капіталу. Інвестування капіталу в аграрний сектор є привабливим і доцільним [8, с. 104].

Вважаємо, що аграрний сектор економіки є макроекономічною підсистемою. Розглядаючи цикл відтворення капіталу в аграрному секторі економіки слід зауважити, що «макроекономічні підсистеми функціонують в різних режимах відтворення», і в разі їх адаптації до реальних економічних параметрів вони здатні впливати на прийняття рішень в області макроекономічної політики [10, с. 2], та, відповідно, фінансової політики.

Ми погоджуємося з висновками Івасенка А. [4] та Ю. Меликова [6], що специфічні риси аграрного виробництва загалом визначають загальні особливості функціонування капіталу аграрних підприємств. З урахуванням логічних взаємозв'язків між такими ознаками запропоновано каузальну модель формування особливостей відтворення капіталу аграрного сектору економіки (*рис. 1*). При цьому причино-наслідкові зв'язки між комплексами ознак дозволяють ідентифікувати головні й другорядні риси аграрного сектору економіки. Так, головною ознакою аграрного сектору економіки, яка визначає весь комплекс інших його специфічних рис, є так звана дихотомічність, тобто його позиціонування як явища, що існує у двох іпостасях: з одного боку — економічне явище, а з другого — природно-біологічне. Відповідно, як складна система, у якій тісно переплітаються економічні та природно-біологічні чинники, аграрний сектор економіки потребує винятково вивірених і збалансованих підходів у формуванні державної фінансової політики його розвитку для створення умов щодо ефективного його функціонування і динамічного зростання [11, с. 412; 12, с. 20—21]. При цьому визначення ефективної стратегії економічного розвитку сільського господарства підпорядковано адаптації аграрної політики України до умов та вимог Європейського Союзу [3, с. 241].

Специфічні природно-біологічні процеси відтворення визначальних засобів виробництва в аграрній сфері (землі та біологічних ресурсів) становлять основу технологій виробництва і формують вимоги до інвестиційного процесу, організації руху фінансових потоків, розподілу потреби в капіталі за стадіями відтворювального циклу та в часі. Саме ці вимоги є основою для ідентифікації особливостей відтворення капіталу аграрного сектору економіки, які визначають характер його руху, сезонність внутрішньорічних коливань, тривалість і рівномірність авансування та повернення. Такі особливості з урахуванням причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними можна класифікувати на первинні і вторинні.

Рис. 1. Каузальна модель формування особливостей відтворення капіталу аграрного сектору економіки

Примітка. Авторська розробка.

Система специфічних ознак аграрного сектору економіки і вимог визначає загальні особливості циклу відтворення капіталу в аграрному секторі економіки. Проте прояв цих особливостей у різних сферах спеціалізації аграрного сектору економіки зумовлює існування певних особливостей перебігу циклу відтворення його капіталу, насамперед оборотного, які, у свою чергу, визначають вимоги до формування й реалізації відповідної фінансової політики (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості циклу відтворення капіталу в різних сферах спеціалізації аграрного сектору економіки та їхній вплив на формування фінансової політики

Сфера спеціалізації	Особливості циклу відтворення капіталу	Вимоги до фінансової політики
Тваринництво	Тривалість авансування коштів визначається термінами вирощування та відгодовування різних видів тварин і птиці (наприклад, для великої рогатої худоби — понад рік, свиней — 6—8 місяців, птиці — 1—2 місяці)	Потреба розроблення й застосування спеціальних фінансових механізмів та інструментів для покриття тимчасового дефіциту коштів через їхню іммобілізацію у виробничому циклі
	Відносно рівномірне авансування та повернення коштів у циклі відтворення оборотного капіталу протягом року	
	Особливості відтворення капіталу залежать від специфічних особливостей, пов'язаних із організаційно-економічними і технологічними умовами виробництва	Спрямування на забезпечення інвестиційних потреб оновлення технологій, упровадження інноваційних та ресурсозберігальних технологій
Рослинництво	Істотні відмінності у тривалості циклу відтворення, сезонності, внутрішньорічні коливання потреби в оборотних коштах, термінах їх авансування та повернення для різних напрямів спеціалізації (вирощування зернових, плодово-овочевих культур, виноградарство тощо)	Розроблення диференційованих підходів для різних напрямів спеціалізації рослинництва
	Тривале зберігання готової продукції уповільнює оборот та подовжує тривалість авансування коштів	Потреба розроблення й застосування спеціальних фінансових механізмів та інструментів для покриття тимчасового дефіциту коштів через їхню іммобілізацію у виробничому циклі
	Зміна природно-кліматичних умов може призводити до зсувів у періодах виникнення максимальної та мінімальної потреби в оборотних коштах, зумовлених раннім або пізнім досяганням і збиранням урожаю	
	Особливості відтворення капіталу визначаються специфічними особливостями, пов'язаними із організаційно-економічними та технологічними умовами виробництва	Спрямування на забезпечення інвестиційних потреб оновлення технологій, упровадження інноваційних та ресурсозберігальних технологій
Переробна промисловість	Особливості відтворення капіталу визначаються специфічними особливостями, пов'язаними із організаційно-економічними та технологічними умовами переробки сільськогосподарської сировини	Спрямування на забезпечення інвестиційних потреб оновлення технологій, упровадження інноваційних та ресурсозберігальних технологій
	Потреба в оборотному капіталі зростає в періоди заготівлі та первинної переробки, сезонність яких визначається сезонністю виробничого циклу в пов'язаних сферах тваринництва та/або рослинництва	Потреба розроблення й застосування спеціальних фінансових механізмів та інструментів для покриття тимчасового дефіциту коштів через їхню іммобілізацію у виробничому циклі.

Примітка. Авторська розробка.

Як видно із *табл. 1*, основними вимогами до фінансової політики відтворення капіталу в аграрному секторі економіки з урахуванням галузевих особливостей його відтворювального циклу є:

- потреба розроблення і застосування спеціальних фінансових механізмів та інструментів для покриття тимчасового дефіциту коштів через їхню тривалу іммобілізацію у виробничому циклі;
- спрямування фінансової політики на забезпечення інвестиційних потреб оновлення технологій, упровадження інноваційних і ресурсозберігальних технологій;

- розроблення диференційованих підходів у реалізації фінансової політики для різних напрямів спеціалізації сільського господарства;
- розроблення регіональної фінансової політики з урахуванням територіальних особливостей природно-кліматичних умов.

Цикл відтворення капіталу аграрного сектору економіки має міжгалузевий комбінований характер, що відбивається на його внутрішній структурі (рис. 2).

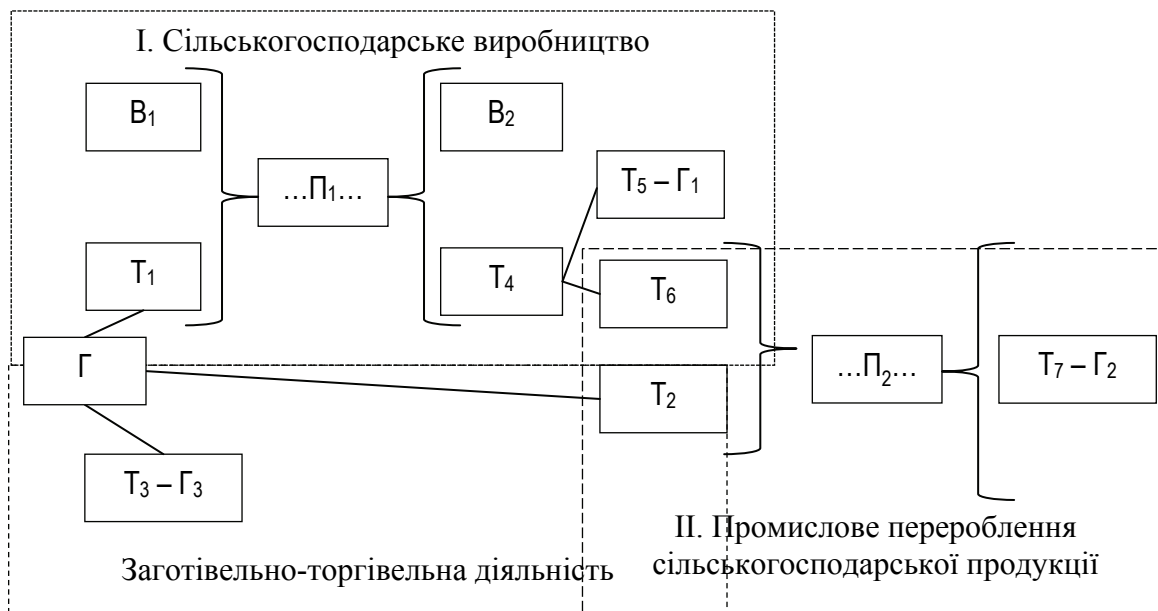

Рис. 2. Цикл відтворення капіталу в аграрному секторі економіки

Умовні позначення: Г — первинно інвестований капітал; Г₁, Г₂, Г₃ — нарощений капітал у сфері сільського господарства, промислової переробки сільськогосподарської продукції, а також заготівельно-торгівельної діяльності відповідно; Т₁, Т₂, Т₃ — капітал, авансований у придбання засобів виробництва для сільського господарства (рослинництва і тваринництва), переробної промисловості, заготівельно-торгівельної діяльності відповідно; П₁, П₂ — капітал, іммобілізований у процесах виробництва, сільськогосподарського та в переробній промисловості, відповідно; Т₄ — капітал, іммобілізований у формі готової продукції аграрного сектору економіки, у т. ч.: Т₅ — вартість продукції, що реалізується без додаткової переробки (свіжа продукція); Т₆ — вартість продукції, що спрямовується у промислову переробку; Т₇ — вартість продукції переробної промисловості.

Примітка. Авторська розробка.

Відмінністю циклу відтворення капіталу в аграрному секторі економіки є існування в його структурі трьох, пов'язаних між собою міжгалузевими зв'язками циклів відтворення:

- безпосередньо в сільському господарстві (Г — Т₁ ... П₁ ... Т₅ — Г₁) — автономний цикл відтворення капіталу в сільськогосподарському виробництві. Він, крім фінансового забезпечення функцій із задоволення потреб споживачів у свіжій сільськогосподарській продукції, також пов'язаний із виділенням частини капіталу в окремий внутрішньогосподарський оборот аграрного сектору (V₁ ... П₁ ... V₂) без повернення у грошову форму, що є необхідною умовою для започаткування нового циклу відтворення (формування запасів насіння, кормів, племінне розведення та ін.). При цьому що більша частка такого внутрішньогосподарського обороту, то тривалішим є цикл відтворення капіталу загалом;

- у промисловості, переробка сільськогосподарської продукції (Г-Т₂ ... П₂ ... Т₇ — Г₂) — автономний цикл відтворення капіталу у промисловій переробці сільськогосподарської продукції. Він охоплює рух капіталу аграрного сектору, який обслуговує виключно переробну промисловість у складі АПК, тобто пов'язаний із процесами інвестування у формування її основного капіталу, авансування коштів у формування товарно-матеріальних запасів і ресурсів, які постачають з-поза меж аграрного сектору економіки;

- автономний цикл відтворення капіталу в заготівельно-торгівельній діяльності (Г — Т₃ — Г₃) обслуговує рух капіталу, пов'язаного із заготівлею, зберіганням і реалізацією продукції кінцевим споживачам (наприклад, м'ясо-молочної, плодово-овочевої продукції).

Залежно від дієвості комплексу регуляторних дій і методів у механізмі реалізації фінансової політики у сфері аграрного сектору економіки, відповідно до виробничо-економічних, фінансових, природно-кліматичних та інших умов, що склалися у відповідному середовищі розвитку, їх спроможності нівелювати негативні наслідки асинхронності й сезонності руху коштів у відтворювальному циклі кругообігу капіталу, покривати дефіцит фінансових ресурсів через асинхронність та іммобілізацію частини коштів у внутрішньому відтворювальному обороті, а також співвідношення між зазначеними вище автономними циклами відтворення капіталу аграрного сектору економіки можуть бути досягнуті різні види відтворення капіталу — звужене, просте або розширене [13; 14].

Висновки. Відтворення капіталу в аграрному секторі економіки вимагає розроблення і реалізації відповідної фінансової політики, спрямованої на забезпечення більш ефективного використання фінансових ресурсів, інвестованих у сільське господарство, обслуговуючі підприємства, і підприємства переробної промисловості за рахунок оперативного маневрування капіталом з урахуванням основних вимог до фінансової політики і галузевих особливостей його відтворювального циклу. Особливості кругообігу та відтворення капіталу аграрного сектору визначають потребу побудови цілісної системи державної фінансової підтримки аграрного сектору.

Література

1. Аранчій В. І., Лантух А. О. Сучасний стан та складові економічного забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pav_2015_27_4.pdf (дата звернення 24.04.2020).
2. Архіпенко І. М. «Аграрний сектор економіки» та «державна аграрна політика» як наукові поняття у структурі світогляду суб'єктів державного управління. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/3/03.pdf>.
3. Davydenko N., Lemishko O. Pro-European orientation of Ukraine: adaptation of the agricultural policy of Ukraine to the conditions and requirements of the European Union. *Economic Science for Rural Development: 20th International Scientific Conference (9–10 May 2019, Jelgava, Latvia)*. LLU ESAF: Latvia University of Life Sciences and Technologies, Latvia. 2019, Is. 52. P. 237–241.
4. Ивасенко А. Г. Особенности сельского хозяйства как отрасли материального производства и объекта земельного ипотечного кредитования. *Фундаментальные исследования*. 2011. № 8 (ч. 1). С. 215–218.
5. Камінська Т. Г., Шматковська Л. С. та ін. Обліково-аналітичне забезпечення фінансового менеджменту на сільськогосподарських підприємствах / за ред. канд. екон. наук, доц. Т. Г. Камінської. Київ : ЦП «Компринт», 2013. 329 с.
6. Меликов Ю. И. Особенности кругооборота средств предприятий АПК и кредит. *TERRA ECONOMICUS*. 2010. Т. 8. № 2 (ч. 3). С. 31–36.
7. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період. *Економіка АПК*. 2008. № 4. С. 19–37.
8. Davydenko N., Skrupnyk H. Evaluation methods of investment attractiveness of Ukrainian agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. № 5. Vol. 3. P. 103–107.
9. Сурай І. Поняття державного управління аграрним сектором економіки України. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління*. Київ : Вид-во НАДУ, 2003. Вип. 2. С. 259–270.
10. Маевский В. И., Малков С. Ю. Переключающийся режим воспроизводства. Москва : Институт экономики РАН, 2011. 64 с.
11. Лемішко О. О. Вплив фінансової політики на результативність аграрного виробництва. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 12. С. 411–424.
12. Lemishko O. Tax policy tools used to stimulate agriculture: their implementation and effectiveness. *Economic Annals-XXI*. 2017. Vol. 167. Is. 9-10. P. 18–22.
13. Lyulyov O. V., Pimonenko T. V. Lotka-Volterra model as an instrument of the investment and innovative processes stability analysis. *Marketing and Management of Innovations*. 2017. № 1. P. 159–169.
14. Liubkina O., Murovana T., Magomedova A., Siskos E., Akimova L. Financial Instruments of Stimulating Innovative Activities of Enterprises and Their Improvements. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. № 4. P. 336–352.

Статтю рекомендовано до друку 31.08.2020

© Лемішко О. О.

References

1. Aranchii, V. I., & Lantukh, A. O. (2015). *Suchasnyi stan ta skladovi ekonomichnoho zabezpechennia staloho rozvytku ahrarnykh pidpriemstv* [Current state and components of economic support for sustainable development of agricultural enterprises]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pav_2015_27_4.pdf [in Ukrainian].
2. Arkhipenko, I. M. (2012). «Ahrarnyi sektor ekonomiky» ta «derzhavna ahrarna polityka» yak naukovi poniatia u strukturі svitohliadu subiektiv derzhavnoho upravlinnia [«Agrarian sector of the economy» and «state agricultural policy» as scientific concepts in the structure of the worldview of public administration]. Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-4/doc/3/03.pdf> [in Ukrainian].

3. Davydenko, N., & Lemishko, O. (2019). Pro-European orientation of Ukraine: adaptation of the agricultural policy of Ukraine to the conditions and requirements of the European Union. *Economic Science for Rural Development: 20th International Scientific Conference (9–10 May 2019, Jelgava, Latvia)*. LLU ESAF: Latvia University of Life Sciences and Technologies, 52 : 237–241.
4. Ivasenko, A. G. (2011). *Osobennosti sel'skogo hazyajstva kak otryasli material'nogo proizvodstva i ob'ekta zemel'no-ipotechnogo kreditovaniya [Features of agriculture as a branch of material production and an object of land mortgage lending]*. *Fundamental'nye issledovaniya — Basic research*, 8, 1, 215–218 [in Russian].
5. Kaminska, T. H., & Shmatkovska, L. S. (et al.). (2013). *Oblikovo-analitychne zabezpechennia finansovoho menedzhmentu na silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Accounting and analytical support of financial management in agricultural enterprises]*. T. H. Kaminska (Ed.). Kyiv: TsP «Kompyrnt» [in Ukrainian].
6. Melik, Yu. I. (2010). *Osobennosti krugoborota sredstv predpriyatij APK i kredit [Features of the circulation of funds of agricultural enterprises and credit]*. *TERRA ECONOMICUS*, 8, 2, 3, 31–36 [in Russian].
7. Sabluk, P. T. (2008) Problemy zabezpechennia dokhidnosti ahropromyslovoho vyrobnytstva v Ukraini v postindustrialnyi period [Problems of ensuring the profitability of agroindustrial production in Ukraine in the post-industrial period]. *Ekonomika APK — APK economy*, 4, 19–37 [in Ukrainian].
8. Davydenko, N., & Skrypnyk, H. (2017). Evaluation methods of investment attractiveness of Ukrainian agricultural enterprises. *Baltic Journal of Economic Studies*, 5 (3), 103–107.
9. Surai, I. (2003) Poniattia derzhavnoho upravlinnia ahrarnym sektorom ekonomiky Ukrainy [The concept of public administration of the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia — Collection of scientific works of the National Academy of Public Administration*, 2, 259–270 [in Ukrainian].
10. Maevskij, V. I., & Malkov, S. Yu. (2011). *Pereklyuchayushchisya rezhim vosproizvodstva [Switching mode of reproduction]*. Moscow: Institut ekonomiki RAN [in Russian].
11. Lemishko, O. O. (2016). Vplyv finansovoi polityky na rezultatyvnist ahrarnoho vyrobnytstva [Influence of financial policy on the efficiency of agricultural production]. *Aktualni problemy ekonomiky — Current economic problems*, 12, 411–424 [in Ukrainian].
12. Lemishko, O. (2017). Tax policy tools used to stimulate agriculture: their implementation and effectiveness. *Economic Annals-XXI*, 167 (9–10), 18–22.
13. Lyulyov, O. V., & Pimonenko, T. V. (2017). Lotka-Volterra model as an instrument of the investment and innovative processes stability analysis. *Marketing and Management of Innovations*, 1, 159–169. <http://doi.org/10.21272/mmi.2017.1-14>.
14. Liubkina, O., Murovana, T., Magomedova A., Siskos, E., & Akimova, L. (2019). Financial Instruments of Stimulating Innovative Activities of Enterprises and Their Improvements. *Marketing and Management of Innovations*, 4, 336–352. <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.4-26>.

The article is recommended for printing 31.08.2020

© Lemishko O.